

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

एक वर्षीय

PG Diploma - वैदिक दर्शन

पाठ्यक्रम-2019-20

UNIVERSITY OF PATANJALI, HARIDWAR

POST GRADUATE DIPLOMA VAIDIK DARSHANAM (PGDVD)

Program Educational Objectives (PEOs)

- **PEO 1** – To awaken the spirit of nationalism by uniting the student's conscience with knowledge, action and worship by introducing them to the basic principles of the eleven Upanishads.
- **PEO 2** – To inculcate among the students the spirit of unity, coexistence and universal brotherhood by providing them self-vision everywhere with the theoretical understanding of Indian Vedic Philosophy.
- **PEO 3** – Creating a divine personality and divine leadership by appropriating the values of personal, family, social and spiritual life in students through the introduction of essential elements of Vedas and Gita.
- **PEO 4** – Enhancing the student's ability to derive the meaning of scriptures by giving a general introduction of Sanskrit grammar.
- **PEO 5** – To make the students aware of the scientificity of Sangopanga study of Vedas by giving a brief introduction to the six parts of Vedas.

Program Specific Outcomes (PSOs)

After completing of the program, the students will be able to

- **PSO 1** – Explain the spiritual secrets of the Vedas and different Shastras and demonstrate the right action to the society.
- **PSO 2** – After knowing the fundamental principles of yoga and sankhya, the student would develop the ability to inspect the human and inhuman instincts that run in mind so that he could retire from bad thoughts, maliciousness and misdeeds and develop good thoughts.
- **PSO 3** – Perform his Dharma remaining in his self-form with bravery and enthusiasm even in adverse circumstances by imbibing the knowledge of karma yoga of Shrimad Bhagawad Gita.
- **PSO 4** – Develop the unity in all beings with due understanding of Yoga and Spirituality of Upanishads and retiring from attachment and grief would get engaged in the welfare of all living beings.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

पाठ्यक्रम- पी.जी. डिप्लोमा- (वैदिक दर्शन)

एक वर्षीय

कुल सामान्य नियम एवं प्रस्तावना

- ❖ प्रस्तुत पाठ्यक्रम एक वर्ष का होगा, जिसमें दो सत्र होंगे।
- ❖ प्रत्येक सत्र में पाँच प्रश्नपत्र होंगे
- ❖ प्रत्येक प्रश्नपत्र 100 अंक का होगा।
- ❖ प्रत्येक पत्र में 30 अंकों की आन्तरिक एवं 70 अंको की बाह्य परीक्षा होगी।
- ❖ परीक्षा का माध्यम इच्छानुसार हिन्दी/संस्कृत/अंग्रेजी होगा।
- ❖ प्रत्येक परीक्षा का निर्धारित समय 3 घण्टे होगा।
- ❖ परीक्षा में 45% अंक प्राप्त करने वाले छात्र को ही उत्तीर्ण माना जायेगा।

शिक्षण और मूल्यांकन की योजना

Semester-I

S.N.	Course Code	Course Title	Period per week			Hours	Evaluation scheme				Course
			L	T	P		Sessional			SEE	
							Credit	CT	TA		
1	P.G.D. VDCT-101	सांख्यकारिका- योग	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
2	P.G.D. VDCT-102	संस्कृत व्याकरण	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
3	P.G.D. VDCT-103	संस्कृत साहित्य	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
4	P.G.D. VDCT-104	दर्शन प्रबोध	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
5	P.G.D. VDCT-105	वैदिक साहित्य	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
							Total :-				500

Semester-II

S.N.	Course Code	Course Title	Period per week			Hours	Evaluation scheme				Course
			L	T	P		Sessional			SEE	
							Credit	CT	TA		
1	P.G.D. VDCT-201	दर्शनबोध	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
2	P.G.D. VDCT-202	संस्कृत व्याकरण	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
3	P.G.D. VDCT-203	संस्कृत साहित्य	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
4	P.G.D. VDCT-204	वेदाङ्ग प्रबोध	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
5	P.G.D. VDCT-205	वैदिक साहित्य	4	1	-	60hrs	4	20	10	70	100
							Total :-				500

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - I

sāṃkhyakārikā-yoga
Paper Code - P.G.D. VD-101

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *yoga darśana ke samādhīpāda, sādhanapāda, vibhūtipāda evaṃ kaivalyapāda se avagata karānā /*
- 2- *sāṃkhya ke sampūrṇa siddhāntoṃ ko īśvarakṛṣṇa dvārā praṇīta sāṃkhyakārikā ke mādhyama se bodha karānā /*
- 3- *uparokta śāstreṃ ke sūtreṃ evaṃ kārikāoṃ ko kaṅṭhastha karānā /*

प्रथम इकाई- योगदर्शन

द्वितीय इकाई- सांख्यकारिका (सम्पूर्ण)

(कण्ठस्थीकरण एवं विषय परिचय)।

Course Outcomes-

- 1- *yoga darśana ke samādhīpāda, sādhanapāda, vibhūtipāda evaṃ kaivalyapāda ke sūtrarthoṃ kā vyākhyāna karane meṃ samartha ho jātā hai / tathā yogadarśana ke paṭhana se vicāroṃ ko niyantrita karake mana ko ekāgra karane meṃ samartha ho jātā hai /*
- 2- *īśvarakṛṣṇa dvārā praṇīta sāṃkhyakārikā ke bodha se sāṃkhya ke sampūrṇa siddhāntoṃ kā vivecana karane meṃ sakṣama ho jātā hai /*
- 3- *prakṛti va puruṣa ke viveka jñāna se yukta hokara samasta bandhanōṃ se mukta ho pūrṇatā kī prāpti karake samāja ko bhī pūrṇatā ke sātha jīvana jīne ke lie prerita karatā hai /*
- 4- *uparokta śāstreṃ ke sūtreṃ evaṃ kārikāoṃ ke kaṅṭhasthīkaraṇa se śāstreṃ ko śuddha uccāraṇa va dhārā pravāha ke sātha sunāne ke योग्या ho jātā hai /*

निर्धारित पाठ्यपुस्तक - योगदर्शन, प्रकाशक-दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार
एवं सांख्यकारिका- गौडपादभाष्य सहित - आचार्य जगन्नाथशास्त्री।
प्रकाशक- 41 यू.ए. बंगलो रोड, जवाहर नगर, दिल्ली-110007

Paper - 2
sam̐skṛta vyākaraṇa
Paper Code - P.G.D. VD-102

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- 'varṇoccāraṇa śikṣā' grantha ke mādhyama se varṇoṃ ke uccāraṇa, sthāna, tathā prayatna viṣayaka jñāna pradāna karanā /
- 2- sam̐skṛtabhāṣā meṃ anuvāda, śabdarūpa va dhāturūpa kā bodha karānā /
- 3- vividha sam̐dhiyoṃ kāraka va vibhaktiyoṃ se avagata karānā /

प्रथम इकाई-	वर्णोच्चारण शिक्षा,
द्वितीय इकाई-	कारक,
तृतीय इकाई-	अनुवाद (1-15 अभ्यास),
चतुर्थ इकाई-	शब्दरूप, धातुरूप (1-15 अभ्यास)
पञ्चम इकाई-	सन्धिप्रकरण।
षष्ठ इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन

Course Outcomes-

- 1- "varṇoccāraṇa śikṣā" grantha ke mādhyama se varṇoṃ ke uccāraṇa, sthāna, tathā prayatna viṣayaka bodha se uccāraṇa śuddha va sambhāṣaṇa pariṣkṛta ho jātā hai tathā vāṇī meṃ vyākhyāna kā sāmārthya ā jātā hai /
- 2- sam̐skṛtabhāṣā meṃ anuvāda, śabdarūpa va dhāturūpa ke jñāna se nibaṃdha lekhana va sam̐skṛta sambhāṣaṇa karane meṃ samārtha ho jātā hai /
- 3- sandhi, kāraka, vibhaktiyoṃ ke bodha se sam̐dhiyukta padōṃ ko jānane, vākyoṃ kī racanā ko samajhane tathā vākyoṃ ke prabodhana meṃ sakṣama ho jātā hai /

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- व्याकरण चन्द्रोदय-प्रथम भाग, दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार

सहायक- रचनानुवाद कौमुदी (डॉ. कपिल देव द्विवेदी) प्रकाशक- विश्वविद्यालय प्रकाशन,
चौक, वाराणसी-221001।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - I
Paper - 3
samskṛta sāhitya
Paper Code - P.G.D. VD-103

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- upaniṣadom̄ kā sāmānya paricaya karānā /
- 2- īśa, kena, kaṭha, praśna ādi upaniṣadom̄ se avagata karānā /
- 3- īśvara ke sacce svarūpa kā bodha karānā /
- 4- ātmā ke svarūpa kā digdarśana karānā /
- 5- om̄kāropāsanā ke viśaya ko spaṣṭa karanā tathā śrīmadbhagavadgītā ke mūlabhūta siddhāntom̄ ko samajhānā /

प्रथम इकाई-	ईशोपनिषद्,
द्वितीय इकाई-	केनोपनिषद्,
तृतीय इकाई-	कठोपनिषद्-चयनित बिन्दु (श्रेयमार्ग, प्रेयमार्ग, सांसारिक भोगों की नश्वरता, आत्मा व ब्रह्म का स्वरूप)
चतुर्थ इकाई-	प्रश्नोपनिषद् चयनित बिन्दु (तप, ब्रह्मचर्य, श्रद्धा, दक्षिणायन, उत्तरायण ओंकार की उपासना, ब्रह्म की 16 कलाएँ।
पञ्चम इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन

Course Outcomes-

- 1- upaniṣadom̄ ke sāmānya bodha se upaniṣadom̄ ke gaṃbhīra adhyayana kī ora pravṛtta hotā hai aura eka kṣaṇa ke lie bhī apane mana meṃ aśubha vicāra vāñī, vyavahāra, svabhāva va ācaraṇa ko nahīm āne detā /
- 2- īśa, kena, kaṭha, praśna ādi upaniṣadom̄ ke jñāna se samāja meṃ usa jñāna kā pracāra-prasāra karatā huā eka unnata samāja ke nirmāṇa meṃ apanā sahayoga detā hai /
- 3- īśvara ke sacce svarūpa ke adhyayana se samāja meṃ phailī īśvara-viśayaka bhrām̄tiyom̄ kā nivāraṇa karane meṃ samartha ho jātā hai tathā svayaṃ ke tapa, tyāga, balidāna, vīratā, parākrama va puruṣārtha kī parākāṣṭhā ke sātha eka divya jīvana va divya jagat ke nirmāṇa kā abhinna aṃga banatā hai /
- 4- ātmā ke svarūpa ke bodha se ātmaviśayaka prabodhana karane meṃ sakṣama ho jātā hai /
- 5- śrīmadbhagavadgītā ke mūlabhūta siddhāntom̄ ke adhyayana se śuddhajñāna, śuddha karma va śuddha upāsanā kā pracāra-prasāra karatā huā rāṣṭra kī ādhyātmika unnati meṃ sahayoga pradāna karatā hai /

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- एकादशोपनिषद् - डॉ. सत्यव्रत सिद्धान्तालंकार जी-

प्रकाशक- विजयकृष्ण लखनपाल-डब्ल्यू-77 ए, ग्रेटर कैलाश-1, नई दिल्ली-48

गीता - श्रीमद्भगवद्गीता गीतामृत- स्वामी रामदेव जी-दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार

सहायक ग्रन्थ- उपनिषद् रहस्य- पण्डित भीमसेन शर्मा।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - I

Paper - 4
darśana prabodha
Paper Code - P.G.D. VD-104

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *sāṃkhya va yoga ke mūla siddhāntoṃ se avagata karānā /*
- 2- *nyāya va vaiśeṣika ke pramukha siddhāntoṃ kā bodha karānā /*
- 3- *vedānta va mīmāṃsā ke maulika siddhāntoṃ se paricita karānā /*
- 4- *ṣaḍdarśanoṃ se sambandhita pramukha saṃdarbhoṃ ko kaṅṭhastha karānā /*

षड्दर्शन परिचय-

- प्रथम इकाई- सांख्य, योग, न्याय, वैशेषिक
वेदान्त व मीमांशा दर्शन परिचय।
द्वितीय इकाई- शास्त्र स्मरण एवं लेखन

Course Outcomes-

- 1- *sāṃkhya va yoga ke mūla siddhāntoṃ ke adhyayana se mana kī āṃtarika saṃracanā kā bodha hotā hai jisase mana meṃ calane vālī durbhāvanāoṃ tathā durvicāroṃ kā vināśa karane va sadbhāvanāoṃ evaṃ sadvicāroṃ kā vikāśa karane meṃ sakṣama ho jātā hai /*
- 2- *nyāya va vaiśeṣika darśana ke pramukha siddhāntoṃ ke bodha se pramāṇavāda kā prayoga karatā huā tarka, tathya va yukti ke dvārā nitya-anitya, śuci-aśuci, sukha-duḥkha va ātma-anātma ādi kā tātvika vivecana karane meṃ samartha ho jātā hai /*
- 3- *vedānta-mīmāṃsā ke maulika siddhāntoṃ ke jñāna se upaniṣad va veda ke vākyārtha nirṇaya karane meṃ kuśala ho jātā hai /*
- 4- *ṣaḍdarśanoṃ se sambandhita pramukha saṃdarbhoṃ ke smaraṇa se dhārāpravāha va śuddha uccāraṇapūrvaka śāstreṃ ko sunāne meṃ dakṣa ho jātā hai /*

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- दर्शन प्रवेश - दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार।

एवं षड्दर्शनम्, स्वामी जगदीश्वरानन्द सरस्वती।

प्रकाशन- विजयकुमार, गोविन्दराम हासानन्द, 4408, नई सड़क, दिल्ली- 110006

Paper - 5
vaidika s̄hitya
Paper Code - P.G.D. VD-105

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- cārom vedom meṃ se cayanita maṃtreṃ ke abhiprāya ko samajhānā /
- 2- bṛhadāraṇyakopaniṣada ke kathānakom ke mādhyaṃya se tatvajñāna karānā /
- 3- śrīmadbhagavadagītā ke pūrvārddha bhāga karmādi ke upadeśa kī śikṣā kā bodha karānā /
- 4- rāmāyaṇa ke atyanta upayogī cayanita maṃtreṃ se avagata karānā /

प्रथम इकाई-	वेद के चयनित मन्त्र
द्वितीय इकाई-	बृहदारण्यकोपनिषद्- प्राण सम्बन्धी, देवासुर कथा, याज्ञवल्क्य मैत्रेयी संवाद, पञ्चम अध्याय, द-द-द का उपदेश।
तृतीय इकाई-	गीता- पूर्वाद्ध
चतुर्थ इकाई-	रामायण के चयनित अंश
पञ्चम इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन।

Course Outcomes-

- 1- vedom ke cayanita maṃtreṃ ke bodha se vedārtha ko samajhakara samāja ko vedom ke mārga para calane ke lie prerita karatā hai / tathā vedom meṃ varṇita vidhi va niṣedha ko jānakara vidhi kā ācaraṇa va niṣedha kā tyāga karake eka ādarśa rāṣṭra ke nirmāṇa meṃ mahatī bhūmikā nibhātā hai /
- 2- bṛhadāraṇyaka upaniṣad ke kathānakom ke bodha se ekamātra ātmā hī dekhane va jānane योग्या hai isakā pracāra-prasāra karatā hai tathā dāna kī mahimā ko jānakara dāna karane meṃ tatpara ho jātā hai /
- 3- śrīmadbhagavadagītā ke pūrvārddha ke bodha se svadharma va svakarttavya ke bodha se anuprāṇita hokara sarvabhūtahita (kalyāṇa) meṃ saṃlagna ho jātā hai /
- 4- rāmāyaṇa ke cayanita maṃtreṃ ke adhyayana se bhagavāna rāma kī bhāṃti divya caritra va divya vyaktitva kā nirmāṇa karane meṃ pravṛtta ho jātā hai /
- 5- vaidika s̄hitya ke adhyayana se niṣkāmatā va nirlobhatā ke sātha maryādāmūlaka karmayoga, nivṛttimūlaka pravṛtti, abhyudayamūlaka niḥśreyasa va saṃskṛti mūlaka samṛddhi kā hetu banakara loka kalyāṇa se rāṣṭrakalyāṇa karatā hai /

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- स्वाध्यायामृत, दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार।

सहायक-ग्रन्थ- उपनिषद् संदेश एवं श्रीमद्भगवद्गीता, दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - II

Paper - 1
darśanabodha
Paper Code - P.G.D. VD-201

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *nyāya, vaiśeṣika va vedānta ke prathama adhyāya ke sūtrarthom kā bodha karānā /*
- 2- *mīmāṃsā ke tarkapāda evaṃ arthavāda prakaraṇa se avagata karānā /*
- 3- *uparokta śāstreṃ ke sūtreṃ ko kaṅṭhastha karānā /*

प्रथम इकाई- न्याय दर्शन (प्रथम अध्याय),
द्वितीय इकाई- वैशेषिक (प्रथम अध्याय),
तृतीय इकाई- वेदान्त दर्शन (प्रथम अध्याय)
चतुर्थ इकाई- मीमांसा (प्रथम 50 सूत्र)
(कण्ठस्थीकरण एवं विषय परिचय)।

Course Outcomes-

- 1- *nyāya, vaiśeṣika va vedānta ke prathama adhyāya ke sūtrarthom kā vyākhyāna karane meṃ samartha ho jātā hai /*
- 2- *nyāya darśana ke siddhāntom ke adhyayana se samasta dārśanika dhārmika va vyavahārika ūhāpoha kā niyamana karane meṃ samartha ho jātā hai /*
- 3- *vaiśeṣika darśana ke adhyayana se padārthom aura unake dharmoṃ kā ullekha, padārthom ke saṃgamana evaṃ unake svarūpa kā vivecana karane ke yogya ho jātā hai /*
- 4- *mīmāṃsā ke tarkapāda evaṃ arthavāda prakaraṇa ke bodha se veda ke śabda va śabdārtha ko samajhakara veda kī śailī va veda ke tātparya ko samajhāne meṃ sakṣama ho jātā hai /*
- 5- *uparokta śāstreṃ ke sūtreṃ ke kaṅṭhasthīkaraṇa se sūtreṃ ke śuddha uccāraṇapūrvaka va skhalanarahita śrāvaṇa karane va karāne meṃ kuśala ho jātā hai /*

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- दर्शन प्रवेश - दिव्य प्रकाशन, पतञ्जलि योगपीठ, हरिद्वार।

एवं षड्दर्शनम्, स्वामी जगदीश्वरानन्द सरस्वती।

प्रकाशन- विजयकुमार, गोविन्दराम हासानन्द, 4408, नई सड़क, दिल्ली- 110006

Paper - 2
saṃskṛta vyākaraṇa
Paper Code - P.G.D. VD-202

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- saṃskṛtabhāṣā ke viśeṣa jñāna ke lie samāsoṃ se avagata karānā /
- 2- vibhakti viśayaka jñāna karānā /
- 3- śabda rūpa, dhāturūpa va anuvāda kā bodha karanā /
- 4- saṃdhi prakaraṇa se avagata karānā /

प्रथम इकाई-	समास,
द्वितीय इकाई-	विभक्ति,
तृतीय इकाई-	अनुवाद (16-30 अभ्यास),
चतुर्थ इकाई-	शब्दरूप, धातुरूप (16-30 अभ्यास),
पञ्चम इकाई-	सन्धिप्रकरण।

Course Outcomes-

- 1- samāsoṃ ke adhyayana se saṃskṛtavāghaṃmaya meṃ āye huye samāsayukta padom va una padom ke arthāem ko samajhane va samajhāneṃ meṃ samartha ho jātā hai /
- 2- vibhakti viśayaka jñāna se vibhaktiyom kā prayoga karane kī kuśalatā jāgrta ho jātī hai / jisase śāstreṃ meṃ prayukta vibhaktiyukta śabdom ke arthom ko samagratā se samajhane va samajhāne meṃ sakṣama ho jātā hai /
- 3- śabda rūpa, dhāturūpa va anuvāda ke bodha se saṃskṛta saṃbhāṣaṇa tathā nibaṃdha lekhana ke योग्या ho jātā hai tathā devabhāṣā saṃskṛta ke paṭhana-pāṭhana se laukika evaṃ ādhyātmika unnati ko prāpta karatā hai /
- 4- saṃdhiprakaraṇa ke bodha se saṃdhiyukta padom kā bodha ho jātā jisase śāstreṃ meṃ prayukta saṃdhiyukta padom kā artha bodha karane meṃ sakṣama ho jātā hai /

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- व्याकरण प्रवेश एवं व्याकरण चन्द्रोदय, दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ हरिद्वार।
सहायक-ग्रन्थ- रचनानुवाद कौमुदी (डॉ. कपिल देव द्विवेदी) प्रकाशक- विश्वविद्यालय प्रकाशन, चौक, वाराणसी-221001।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - II

Paper - 3
saṃskṛta sāhitya
Paper Code - P.G.D. VD-203

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *muṇḍaka upaniṣad kī mūla śikṣāoṃ kā bodha karānā /*
- 2- *taittirīya upaniṣad kī śikṣā va brahmānanda vallī se avagata karanā /*
- 3- *chāndogya upaniṣad kī mūla śikṣāoṃ se paricita karānā /*
- 4- *śvetāśtaropaniṣad kī mūla śikṣāoṃ kā jñāna karānā /*
- 5- *ātmā va paramātmā ke svarūpa kā bodha karānā /*

प्रथम इकाई-	मुण्डकोपनिषद्- प्रणव के द्वारा उसी को जानों, तैत्तिरीयोपनिषद्- शिक्षावल्ली, ब्रह्मनन्द वल्ली।
द्वितीय इकाई-	छान्दोग्योपनिषद्- प्रथम प्रपाठक- 1-5 खण्ड, तृतीय प्रपाठक- खण्ड-13,16,18,19
तृतीय इकाई-	चतुर्थ प्रपाठक- खण्ड-1-9, 16,17 पञ्चम प्रपाठक- खण्ड-1, 11-14
चतुर्थ इकाई-	षष्ठ प्रपाठक-1-16 खण्ड सप्तम प्रपाठक- 1-26 खण्ड, अष्टम प्रपाठक (1-2 खण्ड)
पञ्चम इकाई-	श्वेताश्वतर- 1-4 अध्याय
षष्ठ इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन

Course Outcomes-

- 1- *muṇḍakopaniṣad ke praṇavopāsanā ke adhyayana se pramādarahita hokara svadharma meṃ tatpara ho jātā hai /*
- 2- *taittirīya upaniṣad kī śikṣāvallī ke adhyayana se "māṭṛdevo bhava, piṭṛdevo bhava, ācāryadevo bhava va atithidevo bhava" jaisī udātta bhāvanāoṃ se ota-protā hokara parivāra, samāja va rāṣṭra meṃ divya ādarśa sthāpita karatā hai /*
- 3- *brahmānanda vallī ke bodha se brahma ke śuddha svarūpa kā upadeśa va vyākhyāna karane meṃ sakṣama ho jātā hai /*
- 4- *chāndogya upaniṣad kī madhu vidyā, śāṅḍilya vidyā, saṃvarga vidyā ityādi mahatvapūrṇa prasamgṃ ke adhyayana se upāsanā viṣaya ko adhigama karatā huā brahma kī yathārtha upāsanā kā upadeśa karatā hai /*
- 5- *upaniṣadoṃ ke prāmāṇika adhyayana, cintana va manana se sanātana dharma ko rāṣṭradharma va viśvadharmā ke rūpa meṃ sthāpita karane hehu vikalpa rahita saṃkalpa ke sātha akhaṇḍa-pracaṇḍa puruṣārtha karane ke lie tatpara ho jātā hai /*

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- एकादशोपनिषद् - डॉ. सत्यव्रत सिद्धान्तालंकार जी-

प्रकाशक- विजयकृष्ण लखनपाल-डब्ल्यू-77 ए, ग्रेटर कैलाश-1, नई दिल्ली-48

सहायक ग्रन्थ - उपनिषद् रहस्य- महात्मा नारायण स्वामीजी, पण्डित भीमसेन शर्मा।
प्रकाशक- श्री घूड़मल प्रहलादकुमार आर्य धर्मार्थ न्यास, हिण्डौन सिटी (राजस्थान)-322230
एवं उपनिषद् संदेश, प्रकाशक-दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ, हरिद्वार।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

**पाठ्यक्रम - P.G. Diploma - Vaidik Darshan
Semester - II**

Paper - 4

vedāṅga prabodha

Paper Code - P.G.D. VD-204

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- veda ke aṅgabhūta śikṣā, kalpa va vyākaraṇa kā saṁkṣipta bodha karānā /
- 2- veda ke aṅgabhūta nirūkta, chanda va jyotiṣa kā saṁkṣipta paricaya karānā /
- 3- vedāghaḍom ke pramukha saṁdarbhom ko kaṅthastha karānā /

वेदाङ्ग परिचय-

प्रथम इकाई-	शिक्षा, कल्प, व्याकरण
द्वितीय इकाई-	निरुक्त, छन्द, ज्योतिष
तृतीय इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन

Course Outcomes-

- 1- śikṣā, kalpa va vyākaraṇa ke saṁkṣipta bodha se veda ko samagratā se samajhane kī योगyatā ko prāpta kara letā hai /
- 2- nirūkta, chanda va jyotiṣa ke saṁkṣipta adhyayana se veda ke śabdom kā nirvacana, vaidika chandom tathā kāla gaṇanā ityādi kā bodha karane va karāne meṁ sakṣama ho jātā hai /
- 3- vedāghaḍom ke pramukha saṁdarbhom ke kaṅthasthīkaraṇa se ṣaḍ aṅgom ke vācana va upadeśa karane meṁ samartha ho jātā hai /
- 4- vedāghaḍom ke upadeśa evaṁ pracāra-prasāra dvārā laukika śreṣṭhatam aiśvarya (abhyudaya) evaṁ alaukika śreṣṭhatam aiśvarya-paramātma śaraṇāgati (niḥśreyas) ko prāpta karatā hai /
- 5- vaidika śāstreṁ ke adhyayana se parameśvara aura prakṛti pradatta apanī ananta mati, bhakti va kṛti rūpa prasupta sāmārthya va pratibhā ko samagra va pūrṇa puruṣārtha se jāgrata karake sanātana vaidika dharma ko jana-jana, ghara-ghara va viśvabhara meṁ pahumcāne ke lie apāne jīvana ko samarpita karatā hai /

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- वेदाङ्ग परिचय, आचार्य आनन्द प्रकाश जी।

प्रकाशक- आर्ष-विद्या प्रचार-प्रसार-न्यास, आर्ष शोध संस्थान (कन्या-गुरुकुल) आलियाबाद, मं.
शामीरपेट, जिला- रंगारेड्डि- 500078 (तेलंगाना)।

Paper - 5
vaidika sāhitya
Paper Code - P.G.D. VD-205

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *bṛhadāraṇyakopaniṣad ke pañcama adhyāya 3 se 12 brāhmaṇa taka kī śikṣāoṃ kā bodha karānā /*
- 2- *śrīmadbhagavadgītā kā uttarārdha evaṃ navadhā bhakti kā bodha /*
- 3- *nīti śikṣāoṃ kā tathā naitika mūlyoṃ kī abhivṛddhi ke lie rāmāyaṇa va mahābhārata ke cayanita ślokoṃ kā bodha karānā /*

प्रथम इकाई-	बृहदारण्यकोपनिषद्- पञ्चम अध्याय- 3 से 12 ब्राह्मण
द्वितीय इकाई-	गीता- उत्तरार्द्ध, नवधा भक्ति
तृतीय इकाई-	नीतिग्रन्थ- चाणक नीति, विदुर नीति, भर्तृहरि श्लोक
चतुर्थ इकाई-	चयनित श्लोक- रामायण और महाभारत
पञ्चम इकाई-	शास्त्र स्मरण एवं लेखन।

Course Outcomes-

- 1- *bṛhadāraṇyaka upaniṣad ke pañcama adhyāya kī śikṣāoṃ ke adhyayana se chātra brahma ke dhyāna ke dvārā nimna cetanā se ucca va divya cetanā meṃ sthita hone kī vidhi ko samajhane va samajhāne meṃ samartha ho jātā hai /*
- 2- *śrīmadbhagavadgītā ke uttarārdha ke adhyayana se chātra yajña-dāna va tapa rūpī karmoṃ ko karane meṃ tatpara ho jātā hai, kyoṃki yajña-dāna va tapa rūpīkarma manīṣyoṃ ko bhī pavitra karane vāle haiṃ /*
- 3- *nīti graṃthoṃ, rāmāyaṇa va mahābhārata ke cayanita ślokoṃ ke adhyayana se cāṇakya, vidura va bhartṛhari tathā bhagavāna rāma va kṛṣṇa kī medhā se yukta hokara unakī taraha divya vyaktitva, caritra va netṛtva vālā bana jātā hai /*
- 4- *vaidika sāhitya ke adhyayana se arthatantra, śikṣātantra, cikitsātantra, dharmatantra va vicāratantra ke vikāroṃ tathā ṣaḍyantreṃ ko dūra karane hetu apne jīvana ko āhuta karake "satyameva jayate" kī pratiṣṭhā karane meṃ samartha ho jātā hai /*

निर्धारित पाठ्यपुस्तक- स्वाध्यायामृत, दिव्य प्रकाशन, पतंजलि योगपीठ (ट्रस्ट)।